

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/represje/68661,Autokefaliczny-Kosciol-Prawoslawnny-w-początkach-rządów-komunistów.html>

Pomnik polsko-radzieckiego braterstwa broni i sobór metropolitalny Świętej Równej Apostołom Marii Magdaleny w Warszawie. Fot. NAC

ARTYKUŁ

Autokefaliczny Kościół Prawosławny w początkach rządów komunistów

OKRES HISTORYCZNY

(1945-1948) Pierwsze lata Polski Ludowej

Autor: EWELINA ŚLAŻAK 28.05.2020

Powojenna zmiana granic Polski oraz przejęcie władzy przez komunistów będące konsekwencją zakończenia II wojny światowej w istotny sposób

wpłynęły na położenie Kościoła prawosławnego w Polsce.

Głównym problemem, z jakim należało się zmierzyć, był znaczący spadek liczby wiernych oraz duchowieństwa prawosławnego, co przyczyniło się do redukcji parafii oraz diecezji. Powojenne położenie polskiego Kościoła prawosławnego dodatkowo utrudniało nieuznanie przez patriarchę moskiewskiego Aleksandra I przedwojennej autokefalii. Władze zwierzchnie Kościoła prawosławnego w celu unormowania sytuacji zmuszone były rozwiązać trzy problemy, mianowicie: unormowanie prawne autokefalii, przyłączenie Białostoczczyzny do metropolii warszawskiej oraz uznanie metropolity Dionizego za zwierzchnika polskiego Kościoła prawosławnego.

Powojenne położenie polskiego Kościoła prawosławnego dodatkowo utrudniało nieuznanie przez patriarchę moskiewskiego Aleksandra I przedwojennej autokefalii. W 1948 r. rosyjska Cerkiew prawosławna udzieliła zgody na autokefalię polskiego Kościoła prawosławnego.

Zmiany na tle politycznym, jakie zaczęły zachodzić w polskim Kościele prawosławnym po zakończeniu działań wojennych widoczne stają się poprzez pryzmat dwóch wydarzeń. Pierwsze z nich to apel metropolity Dionizego wystosowany 5 czerwca 1945 r. do duchowieństwa prawosławnego wzywający do modlitwy za Polskę oraz jej demokratyczne władze; drugie – list skierowany do przewodniczącego Krajowej Rady Narodowej Bolesława Bieruta z czerwca 1945 r., zapewniający o lojalności Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, o otwartości na współpracę oraz zaniechaniu działań politycznych ze strony władz Kościoła.

Niestety ta uległa postawa metropolity Dionizego okazała się nie wystarczająca, aby mógł on dalej sprawować swój urząd. Władze komunistyczne posiadały informację o identycznej postawie metropolity w stosunku do okupanta niemieckiego.

Sobór metropolitalny Świętej Równej Apostołom Marii Magdaleny przy alei Karola Świerczewskiego w Warszawie, lata 50. Fot. NAC

Akcja „Wisła”

Rok 1947 r. był negatywny w skutkach dla powojennej historii Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Akcja „Wisła”, która rozpoczęła się 28 kwietnia 1947 r., trwała trzy miesiące, wymierzona była w ludność ukraińską zamieszkujejącą środkowo- i południowo-wschodnie tereny Polski. Ewakuacja obejmowała wszelkie „odcienie” narodowości ukraińskiej, łącznie z Łemkami, a także polsko-ukraińskie rodziny mieszane. Według danych Sztabu Generalnego, w czasie przeprowadzania Akcji „Wisła” przesiedlono 140 575 ludności pochodzenia ukraińskiego oraz Łemków na tereny Ziem Zachodnich. Sposobem na uniknięcie przesiedlenia było uzyskanie fałszywych dokumentów potwierdzających przynależność do kościoła rzymskokatolickiego. Wysiedlenia uniknęło kilku księży prawosławnych.

Jeden z punktów załadowniczych skąd przesiedleńcy ukraińscy w ramach Akcji "Wisła" kolejają

wyruszyli na tzw. Ziemię

Odzyskane, 1947 r. Fot. AIPN

Zaostrzenie polityki wyznaniowej po 1948 r.

W 1948 r. rosyjska Cerkiew prawosławna udzieliła zgody na autokefalię polskiego Kościoła prawosławnego, ponieważ przedwojennej autokefalii nie uznawała. Warto podkreślić, iż w okresie międzywojennym, w 1924 r. autokefalię Kościoła prawosławnego w Polsce otrzymał od Patriarchatu Konstantynopola. Od momentu przyjęcia autokefalii z rąk Patriarchatu moskiewskiego działalność polskiej Cerkwi była pochodną stosunków polsko-sowieckich. Plan Stalina z 1943 r. zakładał opanowanie pozostałych Kościołów prawosławnych, aby Moskwa mogła się stać centrum światowego prawosławia i siłą przeciwstawną Watykanowi.

Władze komunistyczne w kwietniu 1948 r. powołały – w miejsce metropolity Dionizego – Tymczasowe Kolegium Rządzące Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego na czele z abp Tymoteuszem jako przewodniczącym i pełniącym funkcję zastępcy metropolity.

Kolejnym krokiem zaostrzającym politykę wyznaniową w stosunku do Kościoła prawosławnego było aresztowanie 25 lutego 1948 r. metropolity Dionizego za złożenie deklaracji lojalności wobec okupacyjnych władz niemieckich. Władze komunistyczne w kwietniu 1948 r. powołały – w miejsce metropolity Dionizego – Tymczasowe Kolegium Rządzące Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego na czele z abp Tymoteuszem jako przewodniczącym i pełniącym funkcję zastępcy metropolity. Gremium to wyraziło zgodę na ponowne podporządkowanie Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego Rosyjskiemu Kościołowi Prawosławnemu.

W wyniku konsekwentnie prowadzonej polityki władze komunistyczne miały dużą swobodę ingerowania w sytuację wewnętrzną Kościoła prawosławnego w Polsce. Uzależnienie od władz państwowych miało także odzwierciedlenie w polityce prowadzonej przez polską Cerkiew. Często praktyką było mianowanie na stanowiska kościelne duchownych o nastawieniu antykatolickim, zaś duchownych, którzy przeciwstawiali się władzy komunistycznej pozbawiano święceń kapłańskich i następnie wcielano do służby wojskowej.

Widok od strony dworca Wileńskiego w kierunku Wisły. Widoczny m.in. pomnik polsko-radzieckiego braterstwa broni, sobór metropolitalny Świętej Równiej Apostołów Marii Magdaleny oraz skrzyżowanie z ul. Targową. Al. K. Świerczewskiego, lata 50. Fot. NAC

W celu ujednoczenia kontroli nad Kościołami – w tym prawosławnym – i związkami wyznaniowymi w Polsce 19 kwietnia 1950 r. powołano Urząd do Spraw Wyznań, w ramach którego funkcjonował Wydział III Nierzyskokatolicki odpowiedzialny za prowadzenie polityki wyznaniowej. W grudniu 1952 r. metropolita Makary dokonał reformy statutu parafialnego, który w nowym brzmieniu opierał się na przepisach państwowych o stowarzyszeniach z 1949 r. Z kolei zaś dekret o obsadzaniu stanowisk kościelnych z 9 lutego 1953 r. dawał władzom komunistycznym możliwość ingerowania również w Kościele prawosławnym. Urząd do Spraw Wyznań – przy pomocy Departamentu XI Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego – w oparciu o wspomniany dekret przeprowadził akcję rejestracyjną duchownych Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego, która trwała do 1956 r.

Spolegliwa postawa oraz udzielenie publicznego poparcia dla nowego pojałtańskiego porządku nie uchroniły Kościoła prawosławnego w Polsce przed represjami ze strony władz komunistycznych przeciwko Kościołom i związkom wyznaniowym. Jednakże zapewnienie o lojalności Kościoła prawosławnego w drugiej połowie lat czterdziestych przez abp. Tymoteusza osłabiło nieco działania aparatu represji wobec prawosławia w Polsce.

COFNIJ SIĘ